

Environmentální bezpečnost – součást bezpečnosti státu

V současné době není pochyb, že součástí bezpečnosti státu je i ochrana životního prostředí. Hledají se způsoby osvojení vzájemností problematiky životního prostředí a bezpečnosti státu a jejího zařazení do kontextu vojenské vědy. Vhodný název pro širší označení předmětu, který se ve svém oboru zabývá i environmentální bezpečností, je vojenská ekologie. Vojenská ekologie se stává součástí věd o vojenském umění a patří k nosným programům vojenské vědy v řadě států. Zahrnuje rozličné obory, ke kterým patří také environmentální bezpečnost. Její problematika je vzhledem ke svému významu samostatně rozvíjena i v navazujících vojenských vědách a organizovaně zastoupena ve strukturách, zabývajících se strategickým rozhodováním.

Strategie preventivní obrany

Bezpečnost záleží stejnou měrou jak na prevenci, aby nevznikaly situace vedoucí ke konfliktu, tak na vytváření takových podmínek, které trvale udržují mír. Tato strategie se nazývá preventivní obranou a souvisí s trvale udržitelným rozvojem. Podporuje nejen důvěru a stabilitu a demokratické reformy, ale odstraňuje i hrozby, které nebývají na první pohled zřejmé. Klíčovou roli ve strategii preventivní obrany hraje ochrana životního prostředí – je to víc, než schopnost ubránit se raketovému útoku.

Po skončení studené války je nutné zkoumat zvyšující se rozmanité hrozby bezpečnosti. Hrozby, kterým dnes čelíme, nemají hranic. Náleží k nim nejen rozšiřování zbraní hromadného ničení, organizovaný zločin, drogy, etická a náboženská nenávisť, ale i ekoterorismus (násilí na životním prostředí) a degradace životního prostředí. Porozumění příčinám konfliktu a nestability umožní přiměřené varování o potenciálních krizích a stanovení způsobů, jak těmto krizím předejít, abychom se vyhnuli nákladným vojenským opatřením. Nelze totiž očekávat, že veškeré poznatky, získané v této oblasti jinými státy, budou sdíleny v potřebném rozsahu.

Je zřejmé, že v konfliktech a nestabilitách hraje degradace životního prostředí, způsobující nouzi, klíčovou roli. Řada problémů, které se zdály vzdálené, již překračuje možnosti zemí. K nim především patří degradace životního prostředí a vyčerpání přírodních zdrojů, které spolu s růstem populace způsobují proudy uprchlíků a ohrožení prosperity. Součástí politiky jsou proto již neopominutelné aspekty životního prostředí a je zcela namístě připomenout, že řada významných politiků byla známa jako neúnavní ekologové. K nejvýznamnějším nyní patří viceprezident USA Al Gore a ministr zahraničních věcí SRN J. Fischer.

Environmentální bezpečnost jako věda

Problematika environmentální bezpečnosti zahrnuje všechny oblasti dotýkající se životního prostředí a bezpečnosti státu. Souvislost obou oblastí lze najít ve sférách

mezinárodního práva životního prostředí, použití válečných prostředků měnících životní prostředí (úmluva ENMOD), výzvědné služby, využití přírodních zdrojů, operačních možností, řízení a výcviku aj.

Studium dvou zdánlivě protikladných a významných problematik – ochrany životního prostředí a bezpečnosti státu – ve vzájemném vztahu (souvislosti) se stává předmětem výzkumu. Hledání důkazů o systémových vazbách mezi nimi a řešení diskrepancí v prognóze vývoje lidské společnosti 21. století je považováno za nejdůležitější obranu existence vůbec. V tomto pojetí se hovoří o environmentální bezpečnosti (environmental security). Zahrnuje studium porozumění vzájemného vztahu mezi fenoménem životního prostředí a nestabilitou, konfliktem, válkou, přináší úvahy o podílu dalších orgánů státní správy na vhodné environmentální bezpečnosti a zkoumá, jak může být ministerstvo obrany nástrojem ekologické politiky státu, která ovšem bývá spojena s politikou mezinárodní.

Hlavní používané nástroje oboru environmentální bezpečnosti zahrnují monitorování a vyhodnocování environmentálních úmluv, sběr dat, analýzu a rozšiřování vědeckých údajů o přírodním prostředí, vztahujících se k omezování environmentálních krizí a pohrom, zajišťování technických expertiz, zavádění programů trvale udržitelného rozvoje, využití technologií k čištění životního prostředí a ochranu zvláště chráněných území.

Environmentální bezpečnost je obor velmi náročný pro svůj mnohostranný, vícerozměrný a multidisciplinární charakter. Životní prostředí a zdraví nelze chránit ojedinělými a osamocenými rezorty, institucemi či agenturami. Bezpečnost dále zahrnuje i požadavky na zmírnění následků ekologických katastrof resp. přírodních pohrom. Je tedy nezbytné spojit síly států a institucí k prognóze, systematickému výzkumu, monitorování, definování priorit, stanovení nezbytných požadavků ochrany životního prostředí a též jako reakce na požadavky bezpečnosti státu.

Program vojenské ekologie proto zahrnuje jako metodu zkoumání nejen sběr informací, ale i provedení integrovaných analýz vztahů mezi životním prostředím, ekonomickými podmínkami a zdroji, politickou stabilitou a adekvátní reakcí, jak politickou, tak vojenskou. Vojenská ekologie v propojení na environmentální vědy má schopnost použít zkušenosti z environmentálních trendů a dokonalejší technologické postupy ve prospěch vyšší bezpečnosti. Shodu dosaženou v ochraně životního prostředí a ekologicky přijatelnou vojenskou aktivitou (mísí) je možno na přelomu století považovat za klíčový prvek v posílení bezpečnosti.

V roce 1996 byla za účelem identifikace problému zahájená NATO, odborem pro vědu a životní prostředí, zkušební studie „Životní prostředí v mezinárodních souvislostech“ (Environment and Security in an International Context), a to pod gescí Výboru pro otázky moderní společnosti (Committee on the Challenges of the Modern Society - CCMS). Studie navazuje na předchozí projekty tohoto výboru, zejména pilotní studii „Výhledy armád v životním prostředí“ (Defense Environmental Expectations) a „Ekologické aspekty využití bývalých vojenských pozemků“ (Environmental Aspects of the Reuse Former Military Lands).

Projekty byly zaměřeny na ekologický výcvik a upevnění ekologického vědomí vojáků, posouzení vlivu vojenských zařízení na životní prostředí a nápravu vzniklých škod. Nejnovější zkoumání je zaměřeno na východiska a okruhy otázek, které by měly

být předmětem analýzy informací o životním prostředí v kontextu národní a mezinárodní strategie bezpečnosti.

Environmentální bezpečnost ve vojenské praxi

Environmentální bezpečnost jako součást vojenské ekologie se zabývá životním prostředím v souvislosti s bezpečností státu. Její hlavní směry lze spatřovat v cílech globálně regionálních, vyznačujících se mezinárodním dosahem, a v ochraně životního prostředí v národních podmínkách. Obsahuje věcnou problematiku obvykle ve třech oblastech, a to integraci významu environmentální bezpečnosti do procesu vojenské akvizice (snížení nákladů na životnost zbraňových systémů, zahrnutí prevence znečištění v konstrukci zbraní s vizí 20–30 let, ocenění životního cyklu a rizika nebezpečných materiálů aj.), spolupráci v ekologicky vhodném provozu vojenských zařízení včetně zajištění efektivního výcviku (zahrnuje úroveň vládní a lokální) a mezinárodní spolupráci v environmentální bezpečnosti s jinými armádami.

Zaměření je ovlivněno zejména mocenským postavením státu. Velmoci (USA, Rusko) jsou orientovány na **globální problémy vojenské makroekologie**, zatímco menší vyspělé státy (Nizozemsko, Norsko, Švédsko) úspěšně řeší národní problémy lokálního rámce **vojenské mikroekologie**. Toto rozdělení není důsledné, protože ekologické problémy jsou kompatibilní i z hlediska bezpečnosti státu. Například Norsko je typické svým postojem nejen k rybolovu v mořích, ale také k znečištění životního prostředí překračující hranice států, pocházející z obranných a vojensky příbuzných aktivit a zařízení.

K novým úkolům armád tak patří zjišťovat potenciální krize v kontextu environmentální bezpečnosti a varovat před nimi. V zájmu obrany je podporován rozvoj vědy a výzkumu o životním prostředí. Získávané údaje jsou zpracovávány odborníky na životní prostředí, působícími přímo v armádních strukturách a zlepšenou spoluprací s civilními odborníky životního prostředí. V tomto směru se rozvíjejí i nové okruhy spolupráce s civilním sektorem. Jsou využívány údaje z dálkového průzkumu Země, monitorování, závěry vědeckých a výzkumných prací či projektů. Jde např. o satelitní snímky a indikaci znečištění u leteckých základen v USA a Rusku. Také v rámci **Smlouvy o otevřeném nebi** se monitoruje stav životního prostředí jak u vojenských, tak i civilních objektů nebo vybraných území. Hledají se dokonalejší sanační technologie a metody managementu vojenských prostorů.

Ekologická bezpečnost se stala i nedílnou součástí Partnerství pro mír. A tak vojenská ekologie, po předchozí etapě institucionalizace, dostává nový mocný impuls ke kvalitativnímu přerodu a zahájení nové etapy, vyznačující se kombinací ekologických a vojenských specifíků v poznání environmentálně bezpečné obrany.

V této souvislosti je vhodné zmínit **memorandum mezi ministerstvy obrany USA a Ruské federace o spolupráci v otázkách ochrany životního prostředí**. Vychází z důležitosti ochrany životního prostředí a zlepšení jeho kvality, zdůrazňuje potenciál vojenských sil, který může pomoci řešit ekologické problémy. K tomuto účelu se zajišťuje úzká spolupráce mezi ozbrojenými silami v oblastech, které se dotýkají ochrany životního prostředí. Spolupráce obou signatářů ve věcech životního prostředí zahrnuje i agentury těchto států, zabývající se životním prostředím. Obsahuje výměnu

informací, zejména metod, prostředků a technologií k ochraně a zlepšení životního prostředí, které jsou používány během každodenní činnosti vojsk a snižují následky nebezpečných situací nebo poškození životního prostředí ve vojenských zařízeních.

Další výměna se týká informací o nakládání s komunálními, průmyslovými, nebezpečnými a radioaktivními odpady, ekologických aspektů destrukce a zacházení se zbraněmi a technickým vybavením, čištění bývalých vojensky využívaných míst, managementu přírodních zdrojů a kulturních památek, které spravuje rezort obrany. Politiku vedoucí ke snaze ovládnout problematiku environmentální bezpečnosti dokresluje řada dalších mezinárodních aktivit, pracovních jednání, konferencí, cvičení, dohod. Mezi ně také patří i bilaterální spolupráce s MO ČR v oblasti environmentálních zájmů.

Environmentální bezpečnost může být ohrožena jakýmkoliv podmínkami, ovlivňujícími životní prostředí, lidské zdraví, zbraňové systémy, zásobování, zařízení (infrastrukturu), nebo morálku, které skutečně nebo potenciálně zhoršují schopnosti k přípravě a k provedení bezpečnostních opatření, faktory životního prostředí, vytvářejícími nestabilitu z hlediska zdraví a bezpečnosti, které mohou ohrozit bezpečnost státu. Z tohoto pohledu může být i nenařušené přírodní prostředí z hlediska bezpečnosti v některých případech nevhodné. Nebude-li přirozená environmentální hrozba respektována, může pak nastat situace, kdy nevhodná eliminace hrozby bude jistotu bezpečnosti řádově snižovat.

Globální environmentální rizika proto zahrnují nejen změny životního prostředí, např. klimatu, vyčerpání ozónu, ztrátu bio-diversity, ale i hromadění zbraní hromadného ničení a demilitarizaci těchto zbraní i zbraní konvenčních, která ovlivňuje životní prostředí aj. Jiným případem je neschopnost nebo neochota států dodržet mezinárodní environmentální úmluvy, ačkoliv tím vytvářejí hrozby pro životní prostředí.

Regionální environmentální rizika zahrnují např. environmentální terorismus (ekoterorismus), havárie a živelní pohromy, přemnožení přenašečů nakažlivých nemocí a škůdců, regionální konflikty způsobené nedostatkem zdrojů, znečištění překračující hranice států, environmentální faktory nepříznivě ovlivňující vojenský přístup k půdě, vodě a ovzduší.

Národní environmentální rizika pak zahrnují především nebezpečí pro zdraví obyvatelstva a životní prostředí z vojenských aktivit, omezení vojenských operací v důsledku sníženého přístupu k půdě, vodě a ovzduší, neefektivní užití prostředků přidělených k obraně, ale také například i erozi důvěry veřejnosti aj.

Politika environmentální bezpečnosti

Politika národní environmentální bezpečnosti obsahuje pravidla jednání, chování a cílů, které je nezbytné z hlediska vojenského poslání systematicky plnit. Hlavním úkolem politiky environmentální bezpečnosti je zajistit výkon vojenského poslání životnímu prostředí a zdraví bezpečným způsobem. Zahrnuje to využití půdy, vody, ovzduší a jiných přírodních zdrojů během vojenských operací za dodržení všech současně platných norem a standardů životního prostředí a zdraví, odstranění znečištění pocházejících z vojenských aktivit.

Environmentální bezpečnost zahrnuje čistší životní prostředí a bezpečnější svět. Zanechání životního prostředí bezpečného a čistého pro další generace, protože hlavní hrozbou je degradace životního prostředí. Tlaky na životní prostředí neustále vzrůstají a činí svět podstatně více zranitelnějším ve sférách mezinárodních nedorozumění. Ekologické škody blokují ekonomický růst. Falešná je představa postavit ekonomiku (ekonomický růst) proti ekologii (ochraně životního prostředí). Obě jsou nezbytné a jsou blízce navzájem propojeny.

Mylný je názor, že ochrana životního prostředí není spojena s bezpečností státu, či že není parketou ozbrojených sil. Preventivní diplomacii je nutno podporovat trvale udržitelný rozvoj a reagovat na globální hrozby. To znamená řešit problémy dřív než se stanou krizí. Případná vojenská akce je svými náklady nesrovnatelně náročnější, protože odstranění environmentální hrozby může potom trvat i řadu let. Trvalá udržitelnost je známkou dlouhodobého, perspektivního rozvoje, který se jeví i jistou prevencí před konflikty tím, že se vyhneme vyčerpání přírodních zdrojů a degradace, které způsobují nestabilitu.

Udržet křehké životní prostředí vyloučením environmentální hrozby vyžaduje zlepšit spolupráci s partnery. Spolupráce v rámci ozbrojených sil by se měla vyznačovat environmentální dimenzí. Environmentální otázky by měly být zahrnuty do veškerých oblastí spolupráce (např. cílů interoperability). Klíčové je plnění mezinárodních smluv, národních zákonů navštívených zemí, anticipace environmentálních krizí, podpora environmentálního výzkumu, sběr ekologických informací, určení lokalit ekologicky významných a porozumění environmentální problematice. To vyžaduje získat armádě potřebné experty a neustále zvyšovat znalosti vojáků o ekologických faktorech a environmentálních otázkách.

Životní prostředí je již jednou z důležitých součástí agendy výzvědných sil. Hovoří se o tzv. **environmentální zpravodajské službě** (environmental intelligence), protože znalost problematiky životního prostředí pomáhá učinit rozhodnutí správnějšími.

Ochrana životního prostředí armádou je nezbytná, jak se ukázalo během mezinárodní mise SFOR, i během působení vojsk na cizích územích. Proto byla velická pozornost věnována ovlivnění životního prostředí a posouzení vlivů ozbrojených sil během jejich mise. Získané zkušenosti lze využít k ovládnutí environmentálních konfliktů, přičemž je monitorování a pozorování vojenských aktivit dozorováno též z hlediska dodržení práva životního prostředí.

Okruhy studia environmentální bezpečnosti

K hlavním okruhům environmentální bezpečnosti patří mj. následující skupiny problémů:

▲ Konflikty vzniklé z důvodů využívání přírodních zdrojů nebo konflikty, kde životní prostředí sehrává dominantní roli. Jde o rozpory, spory a střetnutí, které byly alespoň zčásti vyvolány z environmentálních příčin. Studují se příčiny a mechanismy jejich vzniku a jejich výsledky.

▲ Klasifikace konfliktů, způsobených degradací životního prostředí a nedostatkem přírodních zdrojů. Klasifikace vychází z hlavních faktorů, které přispěly k propuknutí konfliktu. Rozdílné příčiny násilných konfliktů jsou hodnoceny podle jejich důležitosti

ke stanovení metodologického přístupu. Metodologickým nástrojem je stupeň a specifik ekologické degradace a nedostatku přírodních zdrojů, které působí na charakter konfliktu.

▲ Stanovení problematiky rizika environmentální bezpečnosti. Analýza zahrnuje stanovení odpovídajících proměnných veličin a indikátorů, které popisují a vysvětlují spojení mezi životním prostředím a bezpečností a detailní řetěz příčin vedoucích od ekologických problémů k násilí. Je hodnocena struktura odpovídajících rámcových podmínek, např. ekonomických, politických, kulturních, k ocenění jejich vlivu na zesílení nebo zmenšení vzniklého násilí.

▲ Kategorizace ekologických problémů podle jejich rozsahu ve vztahu k bezpečnosti. Taxonomie zahrnuje např. environmentální stres, environmentální rizika bezpečnosti a ohrožení environmentální bezpečnosti, atributy vlastních environmentálních konfliktů a více či méně pravděpodobné kontextové faktory, které pomáhají transformovat environmentální problémy do hrozeb bezpečnosti.

▲ Ekologické hrozby bezpečnosti na rozdílných úrovních eskalace konfliktu. Studium zahrnuje jak zkoumání údajů, včetně těch případů, které nakonec nevedly ke střetnutí, tak i otázky ekologických problémů, faktorů s tím souvisejících a atributů politických konfliktů. Hodnotí se specifika jednotlivých regionů a srovnání případů podle příčin. Za tím účelem jsou využívány vzorové studie případů (case study).

▲ Indikátory a přiměřené úrovně environmentálních problémů, které indikují zvýšené nebezpečí jejich původu, nebo přispívající k rozšíření násilí. Identifikační prahy se stanovují s ohledem a i bez ohledu na rámcové podmínky. Hledá se a ohodnocuje se skladba souvisejících faktorů, které zesilují nebo oslabují ohrožení environmentální bezpečnosti, a to faktorů, které zesilují nebo oslabují environmentální hrozby bezpečnosti. Vojenské studium tedy zahrnuje integraci environmentálních a souvisejících (kontextuálních) faktorů až po ty, které vedou k vypuknutí násilí.

▲ Indikátory včasného varování a cesty integrace odpovídajících faktorů do systému varování. Jde o systém indikátorů časového varování v případech narůstajících konfliktů, potenciálně ohrožujících bezpečnost, ale přitom zahrnující důmyslné ekologické indikátory.

Ohodnocení environmentálních hrozeb bezpečnosti a politická reakce

Ohrožení environmentální bezpečnosti je zkoumáno z úrovně jejich vážnosti, kvality reakce a zajištění mezinárodní spolupráce. Komparativní ocenění hrozeb hlavních globálních a regionálních ekologických problémů za účelem stanovení priorit s ohledem na jejich vztah k bezpečnosti. Ekologické problémy v tomto pohledu mohou zahrnovat změny klimatu, vyčerpání ozónové vrstvy, ztrátu biodiverzity, dezertifikaci, odlesnění, nedostatek vody, znečištění ovzduší (oxidy síry a dusíku) aj. Komparativní ocenění zahrnuje znalosti efektu těchto ekologických problémů, ale bere též v úvahu strukturu a vývoj rámcových podmínek v odpovídajících regionech.

Zahrnutí hrozeb v regionu NATO a souvisejících regionech vede k vytipování lokalit zvláště náchylných, kde by mohl nastat konflikt vzniklý v důsledku ekologických problémů. Jde zejména o regiony s největšími hrozbami environmentální bezpečnosti na základě komparativního ocenění ekologických otázek.

Vývoj systému podporujícího rozhodnutí. Úkol bude zahrnovat integraci systému včasného varování. Systémy podporující rozhodnutí zajišťují významnou podporu politikům, čelícím hrozbám environmentální bezpečnosti. Snahou je integrovat environmentální úvahy, tj. hodnocení a metody, do stávajících systémů.

Hodnocení nejlepší politické odpovědi hrozbám environmentální bezpečnosti. Ocenění může zahrnovat možné alternativy, přičemž role tvůrců a jejich nástroje nejsou vzájemně exkluzivní. Pozornost je zaměřena na mezinárodní instituce (organizace, úmluvy). To pomůže objektivněji rozlišit mezi rozdílnými druhy ekologické degradace a nedostatkem zdrojů.

Ohodnocení má brát v úvahu kritéria trvale udržitelného rozvoje, jsou-li zahrnuty v „Agendě 21“. Využít by mělo i existující systém institucí, rozpravu nad možnými alternativami a ocenění jejich efektivnosti, včetně posouzení všech možných voleb z hlediska ochrany životního prostředí a bezpečnosti.

Vypracování doporučení ke zlepšení a určení mezinárodních institucí k účelnému pojmenování hrozeb environmentální bezpečnosti podporou a upevněním trvale udržitelného rozvoje. Doporučení za tímto účelem musí vycházet z předchozích bodů hodnocení.

Vliv ozbrojených sil na životního prostředí a souvislost s bezpečností státu

Prvořadě jde o odstranění známého paradoxu armáda verus životní prostředí. Například při nakládání s odpady je postup armády možný jen v souladu se zákonem, přičemž existující znečištění je nutno odstranit, při výcviku armády již nelze poškozovat životní prostředí, ale je nutno k dodržení ochrany životního prostředí využívat moderní metody ekologizovaného výcviku, využívající např. simulace. **Vyspělé armády prosazují ekologický výcvik (train green).** Obdobný význam má i tzv. trvale udržitelný výcvik. Na území vojenských výcvikových prostorů k ochraně a managementu přírodních zdrojů jsou stanoveny nástroje k nápravě a prevenci (Integrated Training Area Management – ITAM). Poslední tendencí je využití environmentálních systémů řízení v rezortu obrany. Vedení vojenského konfliktu sice vede ke zřetelné degradaci prostředí, ale při jeho vedení je nutno brát v úvahu konvenci ENMOD. Otázkou zůstává, zda jsou ozbrojené síly cvičeny k environmentálnímu poslání a jestli toto poslání negativně neovlivní válečné nasazení.

Ochrana vlasti je spojena s hodnotami, mezi kterými zaujímá čelní místo také životní prostředí. Hodnota životního prostředí, skrývající jasně estetický rozměr, v průběhu vojenské služby zesiluje a je zřejmě v protikladu k devastaci a znečištění. Chování vojsk na cizím území nedosahuje potřebných environmentálních dimenzí a je nutno je proto zřetelněji regulovat. V období míru a trvalého uvolnění napětí je vyžadován realistický výcvik, avšak nadměrné poškození životního prostředí je neúnosné.

Problematickou otázkou je **aplikace environmentálních věd či vedení výzkumu ve vojenské ekologii.** Jsou podceňovány jako něco nepatřičného pro rezort obrany, a to i z důvodů ekonomických. V porovnání, obrana státu je chápána jako věc celého národa. Nejsou ale také respektovány ekonomické přínosy jednání v souladu s životním prostředím a vytváření mezinárodního environmentálního trhu.

Nejsou brány v úvahu morální přínosy ekologického chování, které zvyšují kredit armády a její důvěryhodnost na veřejnosti. Je opomíjena skutečnost, že armáda je státní sektor a měla by být vzorem v plnění státní politiky životního prostředí a zákonů. Zvýšení kvality životního prostředí vede ke zvýšení kvality života, tedy i stabilitě a míru. Vyspělé státy, na rozdíl od situace u nás, zahrnují rezorty obrany do státní politiky životního prostředí a ministerstva obrany vytváří své ekologické programy.

* * *

V AČR se problematika environmentální bezpečnosti, přes dobrý start v první polovině 90. let, prosazuje pomaleji, než u jiných armád. Kladem je, že v bezpečnosti státu hraje ohrožení životního prostředí podstatnější roli než tomu bylo doposud. Obdobně i bezpečnost a obrana státu, podle posledních zjištění, musí počítat s eliminací nevojenských a smíšených ohrožení vojsky AČR. Hrozby související s environmentální bezpečností jsou závažnější než ozbrojený konflikt.

Na počátku nového milénia je nutno reagovat na nová rizika ve změněném prostředí. Euroatlantická rada partnerství se v rámci konzultací s partnerskými zeměmi zaměřila na různé otázky bezpečnosti, mezi které ne v neposlední řadě patří environmentální otázky související s obranou. Společná bezpečnost je nemyslitelná bez ochrany životního prostředí a 21. století je označováno, vzhledem očekávaným dopadům znečištění jako ohrožení samé podstaty existence člověka, jako století ekologie. Tato vize posouvá důraz NATO z vojenských prostředků na nevojenské a spolupráce členských i nečlenských států reaguje na nová rizika. Již nyní je možné vyvodit důsledky z faktu, že bezpečnost a stabilita mají politické, ekonomické, sociální a ekologické prvky stejně tak jako nezbytnou obrannou dimenzi.

Literatura:

- * Komár, A., Vývoj systému ekologického řízení v rezortu MO ČR. Habilitační práce. MO ČR, Praha 1995. 65 s.
- * Memorandum Between the Department of Defense of the United States of America and the Ministry of Defense of the Russian Federation on Cooperation in Environmental Protection Issues. Moscow, June 1995. 2 s.
- * MŽP ČR, Spolupráce v oblasti životního prostředí mezi Ministerstvem obrany České republiky a Ministerstvem obrany USA. Zpravodaj Ministerstva životního prostředí, VII, 1997, č. 6, s. 13-14.
- * NATO/CCMS Pilot Study on the Environment and Security in an International Context. Cluster of possible research subject. Ankara, November 1996, 8 s.
- * Komár, A.: Environmentální význam simulovaného výcviku. In: Sborník mezinárodní konference CATE'97, Sekce č. 6, VA Brno, 1997, s. 35 – 42.
- * Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky.
- * Fiala, Jan: Zabezpečení činnosti vojsk Armády České republiky nasazených k eliminaci nevojenských a smíšených ohrožení na území České republiky (přednáška). Pracoviště operačních výzkumů Vojenské akademie Vyškov, Brno 1998, 25 s.
- * NATO 1991 Alliance Strategic Concept. NATO Review, no. 6. December 1991, s. 27.